

Müellifi Bilinmeyen Bir Yûsuf Kısası ve Husûsiyetleri*

REYHAN ÇORAK**

A Story of Yusuf, whose Author is Unknown, and Its Peculiarities

Ö Z E T

Yûsuf u Züleyhâ konulu eserler Türk edebiyatının başlangıcından itibaren pek çok müellif tarafından kaleme alınmıştır. Bilinen ilk eser, Âli'nin hece vezni ve dörtlüklerle telif ettiği Kısâ-i Yûsuf isimli metnidir. Klasik dönemde, Hamdullah Hamîd tarafından kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi hikâyenin en mütene örneğidir.

Bunun yanısıra tefsirlerde ve kısas-ı enbiyâ türü eserlerde yer alan veya müstakil yazılan pek çok mensur hikâye de mevcuttur. Mevzunun Kitab-ı Mukkades'te zikredilmesi ve Kur'an-ı Kerim'de "ahsenü'l-kasas" olarak nitelendirilmesi bu kadar itibar görmesinin asıl sebebidir. Bu münasebetle erken dönemde kaleme alınan Yûsuf u Züleyhâ hikâyeleri, muhteva bakımından kıssa türüne daha yakın işlenmiştir. Türün gereği olarak bu eserler, nasihat bahsi ön planda tutulup herhangi bir sanat kaygısı güdülmeyen okuyucuya sunulmuş Kur'an-ı Kerim'de zikredilen kıssa merkeze alınıp ekleme hikâyelerle konu çeşitlendirilmiştir.

Yûsuf u Züleyhâ ile ilgili metinler üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Hikâyeler şekil ve muhteva bakımından incelenmiş, transkripsiyonlu metinleri ortaya konmuş veya mukayeseli çalışmalarla eserler arasındaki farklılıklar tespit edilmeye gayret edilmiştir. Buna rağmen, yazma eser kütüphanelerinde, hâlâ herhangi bir şekilde incelemeye tâbi tutulmamış özellikle mensur metinler bulunmaktadır.

Bu çalışma, eski Anadolu Türkçesiyle, manzum mensur karışık yazılan ve müellifi belli olmayan bir Kısâ-i Yûsuf hikâyesi üzerinedir. Eserin ulaşılabilen tek nüshası, Atatürk Kitaplığı, Bel. Yz. K0475 numarada kayıtlıdır. Makalede, öncelikle, genel itibarıyla Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerinden bahsedilmiş ardından metnin şekil ve muhteva incelemesi yapılmıştır. İhtiva ettiği konular münasebetiyle hikâye, kıssa

ABSTRACT

Works on Yûsuf u Züleyhâ have been written by many authors since the beginning of Turkish literature. The first known work is the text titled Kısâ-i Yûsuf, written by Âli with syllabic meter and in quatrains. In the classical period, Yûsuf u Züleyhâ written by Hamîd in mathnawi form, is the most select example of the story. There are many prose versions of the story that are included in the tafsirs and kısas-ı enbiyâ type works, or written independently. The fact that the story is mentioned in the Bible, and is described as "ahsenü'l-kasas" in the Holy Quran is the main reason why it has been respected so much. The stories of Yûsuf u Züleyhâ, written in the early period, were handled closer to the "kıssa" genre in terms of content. As a requirement of the genre, these works were presented to the reader without any artistic concern, keeping the counseling side at the forefront, and the subject was diversified by adding side stories, keeping the main story mentioned in the Quran at the center.

Many studies have been done on the texts about Yûsuf u Züleyhâ so far. The stories were transcribed, examined in terms of form and content, and the differences between the texts were determined through comparative studies. However, manuscript libraries still contain particularly relevant prose texts that have not been subjected to any scrutiny.

This study is about a story of Kısâ-i Yûsuf, written in old Anatolian Turkish, mixed in verse and prose, and whose author is not known. The only accessible copy of the work is registered at number K0475 at the Atatürk Library, Bel. Yz. In this article, firstly, the stories of Yûsuf u Züleyhâ in general were mentioned, and then the form and content of the work was examined. The story has been

* Makalenin Geliş Tarihi: 21.04.2021 / Kabul Tarihi: 14.06.2021.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (reyhancorak@yahoo.com), Orcid Id: 0000-0003-1978-1604.

tabiri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmış ve son olarak da eserin transkripsiyonlu metninden örnekler makaleye ilave edilmiştir.

evaluated through the concept of "kıssa", through the subjects it includes, and examples of the transcribed text have been added to the article.

ANAHTAR KELİMELEER

Mesnevî, Kıssa, Yûsuf u Züleyhâ, Mensur Yûsuf Kıssaları.

KEYWORDS

Mathnawi, Kıssa, Yûsuf u Züleyhâ, Prose stories of Yûsuf.

Giriş

Hz. Yûsuf'un Züleyhâ ile arasında geçen hadiselerin konu edildiği kıssa, Türk, Fars, Afgan ve Urdu edebiyatlarında, Yûsuf u Züleyhâ¹, Yûsuf ve Züleyhâ, Yûsuf ile Zelîhâ veya Kıssa-i Yûsuf isimlendirmeleriyle kaleme alınmıştır. Tevrat'ta Tekvîn bölümünde (37-50), İncil'de Resullerin İşleri bölümünde (7/9-14) yer alan hikâye Kur'ân-ı Kerîm'de, "ahsenü'l-kasas" olarak vasıflandırılıp müstakil bir sûrede (Yûsuf 12/3-102) bulunmaktadır (Koncu 2013: XLIV/38).

Arap edebiyatında, Hz. Yûsuf kıssası bağımsız bir konu halinde, ilk defa İmam Gazalî'nin (ö. 1111) *Bahrü'l-Mahabbe* isimli eserinde ele alınmıştır. Bundan sonra, hem tefsirlerde hem de manzum veya mensur pek çok edebî eserde işlenmiştir. Mesnevi nazım şekliyle manzum yazılan ilk hikâye, *Şehnâme* şairi Firdevsî-i Tûsî'ye (ö.1020) aittir. XV. yüzyılda Molla Cami (ö.1492) tarafından kaleme alınan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi ise hem Türk edebiyatı hem de İran edebiyatı açısından oldukça önemlidir (Çetin 2000: 113).

Türk edebiyatında² bu konudaki ilk telif eser, Yesevî dervişi Âli (XIII.yy) tarafından hece vezni ve dörtlüklerle yazılan *Kıssa-i Yûsuf*'tur. Şekil bakımından Fars edebiyatındaki örneklerinden farklılık arz etmesi sebebiyle önemlidir (Koncu 2013: XLIV/39). Anadolu sahasının ilk *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi *Destân-ı Yûsuf* ismiyle Şeyyad Hamza (XIII.yy) tarafından kaleme alınmıştır. Eser, ihtiva ettiği dinî motifler ve "nükte" başlığı altında işlediği konular itibarıyla dikkat çekicidir (Gülensoy 1994:

¹ Makale içerisinde Yûsuf u Züleyhâ konulu eserlerden bahsedilirken, "hikâye ve kıssa" tabirleri, terim mânâlarına bakılmaksızın birbirleri yerine kullanılabilmiştir.

² Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ konulu eserlerinin sayısı oldukça fazladır. Makaleye sadece bir yönüyle öne çıkanlar örnek olarak alınmış sadece mensur olanlar hakkında bilgi verilmiştir.

IX/210). Hikâye üzerine yazılan en mühim mesnevi ise Hamdullah Hamdî'ye (ö.1503) ait olan *Yûsuf u Züleyhâ*'dır. Mesnevi, bu konuda yazılmış en lirik ve en meşhur örnektir (Çetin 2000: 114).

Mensur yazılmış Yûsuf u Züleyhâ hikâyeleri, daha ziyade Yûsuf Suresi'nin tefsiri mahiyetindedir ve Arapçadan tercüme edilmiştir (Daşdemir 2012: 31). Özellikle ilk dönemde kaleme alınanlar, "Kıssa-i Yûsuf" veya "Kıssa-i Yûsuf u Zelihâ" şeklinde isimlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen kıssa temel alınıp hadis, tefsir ve Tevrat'tan faydalanılarak genişletilen konu, bu eserlerde, dinî ve ahlâkî nasihatler de eklenerek zenginleştirilmiştir (Ertaylan 1960: 19).

Mensur Yûsuf Kıssaları

Türk edebiyatında manzum Yûsuf u Züleyhâ mesnevilerinin yanında mensur³ olarak yazılmış pek çok Yûsuf Kıssası da bulunmaktadır. Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış müellifi belli olmayan hikâyeler dışında, önemli mensur eserler şunlardır:

Celâlzâde Koca Nişancı Mustafa Çelebi'nin (ö. 1567) *Yûsuf u Züleyhâ* isimli eseri (Şahin 2015: 64 -67), Muhammed b. İbrahim'in (ö. 1586'dan sonra) *Yûsuf u Züleyhâ* isimli eseri (Şahin 2015: 249-256), Şem'î'nin (ö. 1602) *Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ* isimli eseri (Şahin 2015: 86-89), Muhammed bin Muhammed Altıparmak'ın (ö. 1623-24) *Yûsuf u Zelihâ* isimli eseri (Şahin 2015: 72-76), Nurm Muhammed Andalip'in (ö. 1770) *Yûsuf u Züleyhâ* isimli eseri (Şahin 2015: 76-78), Bilâl Efendi'nin (ö. 1790) *Kıssa-i Yûsuf u Zelihâ* isimli eseri (Şahin 2015: 62-63), Hacı Sâlih-zâde Halil Hâcibî'nin (ö. 1824) *Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ* isimli eseri (Şahin 2015: 69-70), Giritli Sırrı Paşa'nın (ö. 1895) *Ahsenü'l-Kısas* isimli eseri (Şahin 2015: 67- 69), Süleyman Tevfik Özzorluoğlu'nun (ö. 1939) *Yûsuf u Zelihâ* isimli eseri (Şahin 2015: 85-86), Mehmed b. Pûlâd'ın (ö. ?) *Terceme-i Yûsuf u Züleyhâ* isimli eseri (Şahin 2015: 70-71) ve Seyyid Hüseyin Arif'in (ö. ?) *Ahsenü'l-Kısas* isimli eseri (Şahin 2015: 79-85).

Özellikle Hamdullah Hamdî'den evvel, eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış Yûsuf kıssalarında, beşerî aşkın daha zayıf işlendiği

³ Müstakil eserler olmamaları sebebiyle, konunun genişliği de göz önünde bulundurularak, Kısas-ı Enbiyâ türü içindeki Yûsuf kıssaları hariç tutulmuştur.

gözlemlenmiş; sonraki şairlerin eserlerinde bulunan aşk tasvirleri, duygu yoğunluğu veya kahramanların ağzından söylenen hisli gazellerin, bu eserlerde bulunmadığı tespit edilmiştir (Onur 1984: 47). Yesevî tarikatının de tesiriyle, daha ziyade İslâmî ve ahlâkî kaidelerin ön planda tutulduğu bu hikâyeler, her zümreden halkın eğitilebilmesi için kaleme alınmıştır (Ayan 1997: 32).

Bu noktada, hem dönemi hem de muhtevası itibariyle *Kıssa-i Yûsuf* metninin “kıssa” kavramı içerisinde değerlendirilebileceği düşünülmüştür.

Kıssa Kavramı ve Yûsuf Kıssası

Makalenin konusunu teşkil eden eserin başlığında “kıssa” tabiri bulunmaktadır. Fakat metnin kendisi Kur’ân-ı Kerim’de zikredilen kıssanın hikâye edilmesiyle husûle gelmiştir. Dolayısıyla özellikle eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış eserlerde hikâye ve kıssa tabirleri birbirinin yerine kullanılabilir.

Hikâye sözlükte “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek” anlamlarına” gelmekte (Yazıcı 1998: 479), kıssa ise özellikle Arap edebiyatında “söz, haber, hikâye” gibi mânalarda kullanılmaktadır (Yazıcı 1998: 480). Bu münasebetle “kıssa”, konusu Yûsuf ve Züleyhâ olan metinlerde bir yönüyle Kur’ân-ı Kerim’de yer alan terim manasıyla bir yönüyle de edebî bir terim olan hikâye yerine kullanılmaktadır. İncelenecek olan *Kıssa-i Yûsuf* isimli eser de erken dönem metni olması ve içerisinde hem bir hayli ayet-i kerime hem de dinî ve ahlâkî nasihatler barındırması sebebiyle, öncelikle kıssa tabirinin, terim manası kapsamında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Kur’ân-ı Kerim’de çok geniş bir yere sahip olan kıssalar,⁴ ibret alınmak üzere yazılan, tarihî doğruluğu ve gerçekliği bulunan hadiselerdir (Şengül 2002: 498). Genellikle şahısları, mekânı ve zamanı belli, geçmişte yaşandığına dair deliller bulunan olayları ihtiva etmektedirler (Akıncı 2004: 43). Vahiy kaynaklı olmaları münasebetiyle

⁴ Kur’ân kıssaları çok geniş kapsamlı bir konudur. Bu münasebetle terimin tanımına, çeşitlerine, gayesine ve üslup özelliklerine dair bilgiler, makalenin asıl konusu olan metnin, muhtevası ile ilişkisi nispetinde verilmiştir.

üç kutsal kitapta da yer almaktadırlar. Fakat Kur'ân-ı Kerim kıssaları muhteva bakımından ibret verici konulara yer vermesi ve bu konuları tasvir-temsil üslubuyla okuyucuya aktarması yönünden farklılıklar arz etmektedir (Şengül 2002: 500).

Bu noktada Kur'ân kıssalarının anlatım dili önem kazanmaktadır. Temel dinî ve ahlâkî kuralların ifade edilmesi söz konusu olduğunda dil, her kesimden insanın anlayabileceği mahiyette basit ve külfetsiz olmalıdır. Öte yandan Allah, cennet, cehennem, hesap gibi başka bir şekilde anlatılma imkânı bulunmayan soyut kavramlar, sembolik tasvirlerle temsil edilerek ifade edilmek mecburiyetindedir (Zeyveli 1995: 94-95).

Kıssalar bir taraftan dili daha anlaşılır bir hale getirirken bir taraftan da soyut kavramların, teşbih ve temsillerle somutlaşmış birer tablo (Elmalı 2011: 136) halini almasını sağlamakta ve idrak edilebilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu münasebetle kıssalarda bulunan tasvir örnekleri, şahısların etrafında değil olayların etrafında şekillenmekte ve bizâtihi hadiseleri temsil etmektedir. Zaman, mekân ve şahıs kavramları, İlâhî kanunların icra edilebilmesini ve benimsenebilmesini kolaylaştırabilmek için yardımcı birer unsur olarak kullanılmaktadır. Bu durumda ahlâkî veya dinî bazı hasletler şahıslarla özdeşleştirilebilmektedir (Kılıç 2007: 119).

Yûsuf Suresi'ne bakıldığında da hadisenin aslında kahramanlardan akseden iyi veya kötü özellikler etrafında döndüğü görülmektedir. Ahlâkî değerler, erdemler, tutkular, vefa veya ihanet gibi duygular, Yûsuf peygamber, Yâkub peygamber, Yûsuf'un kardeşleri, Mısır Melik'i Aziz, Melik'in eşi (Züleyhâ), veya zindan ahali gibi kahramanlarla temsil edilmektedir. Kıssanın iyi kahramanları iffet, vefa, sadakat ve şefkat gibi iyi hasletler; kötü kahramanları ise kıskançlık, ihtiras, şehvet gibi kötü hasletlerdir. Bu çekişmede başkahraman yani iyi olanlar her zaman galip gelmektedir (Kılıç 2007: 119).

Yûsuf suresinin nuzul sebeplerine bakıldığında Resûlullah'a eziyet eden kendi kavmine karşı, bir teselli mahiyetinde indirildiği de telaffuz edilmektedir (Kiraz 2011: 102). Yukarıda bahsi geçen kişiler ve bu kişilerin temsil ettiği iyi ve kötü hasletler, bir başka deyişle surenin ihtiva ettiği

ibretli konular hikmetle yorumlandığında kastedilen tesellinin mahiyeti daha iyi anlaşılacaktır (Kırca 1989: 178).

Erken dönemde kaleme alınan Yûsuf kıssaları da bahsi geçen ibretli konuların hikmetlerini hikâyeye ederek her kesimden insanın anlayabilmesine imkân sağlamaktadır.

Kıssa-i Yûsuf Metni ve Değerlendirilmesi

a.Nüsha Tavsifi

Eserin ulaşılabilen tek nüshası,⁵ Atatürk Kitaplığı, nu. Bel. Yz. K0475'de kayıtlıdır. Metnin başlığı kataloğa, sehven "Yûsuf Kasidesi ve Şerhi" olarak yazılmıştır. Eser 1248/1832 tarihinde istinsah edilmiş ne müellifi ne de müstensihi tespit edilebilmiştir. 180x125-130x80 mm. ölçülerindedir, 41 varaktan oluşmuştur ve nesih yazıyla her sayfada 17 satır bulunacak şekilde düzenlenmiştir. Metnin içerisinde geçen ayetler ve konu başlıkları siyah keşidelidir. Varak sonlarında müşir bulunmaktadır.

b.Şekil ve Muhteva İncelemesi

Eser manzum mensur karışık kaleme alınmıştır. İçerisinde yaklaşık 191 beyit yer almaktadır. Kafiye ve vezin kusurları bulunan manzumeler, hadiselerin anlatımında ve konu geçişlerinde kullanıldığında anlatıcının

⁵ Çalışma yayıma hazırlanırken "Müellifi Bilinmeyen Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Yusuf ve Züleyha Hikâyesi" isimli bir makaleye tesadüf edilmiştir. Ali Cin tarafından kaleme alınan makalede kullanılan metin ile bu makaleye konu edilen metin benzerlikler ihiva etmektedir. Makalede, incelenen metnin Almanya'nın Leipzig şehrinde bir kütüphanede bulunan Yûsuf hikâyesi olduğu belirtilmiş, nüsha tavsifi yapılmış, eserin başından ortasından ve sonundan kısa metin örnekleri paylaşılmış ve dil incelemesi yapılmıştır. Kullanılan nüshanın kütüphane kayıtları detaylı verilmediği için sadece makalede paylaşılan metin ile çalışılan metin kabaca karşılaştırılmış ve nüsha farklılıkları olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca zikredilen makale, metnin söz varlığını tanıtabilmek amacıyla yazılmıştır. Hem yazılış maksadının hem de kullanılan nüshaların ayrı olması sebebiyle adı geçen makale ile çalışılan bu makale farklılık arz etmektedir.

ağzından, Yûsuf'un veya Züleyhâ'nın hissiyatının ifade edildiği yerlerde kahramanların ağzından verilmiştir. Hem gazel hem de mesnevi nazım şekilleriyle yazılmıştır.

Hikâyenin bütününde Yûsuf suresinden 28 ayet kullanılmış yaklaşık 18 yerde hadiseleri destekler nitelikte, kimi zaman Hazret-i Yûsuf'un ağzından kimi zaman da hikâye boyunca ona eşlik eden Cebrâil'in (a.s) ağzından nasihatler aktarılmıştır. Ayrıca 3 yerde "beşâret" başlığı altında müjdeler verilmiş 2 yerde de Zebûr kitabından bahsedilerek buradan alıntılar yapılmıştır. Hikâye Kur'ân-ı Kerim'e uyum biçimde başlayıp bitirilmiştir.

Metnin içinde yer alan nasihatler sabrın önemi, kibirlenme ve sonuçları, itibar görmenin maddi imkanlara veya maddi güzelliğe bağlı olmaması, tevazunun kıymeti, sırat-ı müstekim üzere bulunmak, hatanın ve günahın kabul edilip ikrar edilmesi ve nefse uymama gibi dinî, tasavvufî ve ahlakî muhtevalıdır. Müjdeler de cennette Cemâl'in görüleceği, ayıpların Cenâb-ı Hak tarafından örtüleceği ve kıyamet günü mahşer yerinde az amellerin çoğa tebdil edileceği yönünde, tamamen ahiretle ilgili olarak sıralanmıştır. Nasihatlere uyanların kazanacağı bu mükafatlar, kulun mazhar olabileceği en büyük lütuflardır.

Hikâye anlatılırken Yûsuf suresinden ayetler kullanılması sayesinde hadiseler, hem delillendirilmiş hem de okuyucunun zihninde hisse çıkarma veya ibret alma bahsi canlı tutulmuştur. Ayrıca Zebûr'dan yapılan alıntılar ve alıntıların İslamiyetle ilişkilendirilmesi bu üslubu desteklemiştir.

Müellifin metnin sonunda, Züleyhâ'nın müslüman olmadığı halde, üstelik yanılarak yâ Samed demesini ve böylece Cenâb-ı Hakk'ın lutfuna mazhar olmasını değerlendirerek "sen sana icabet edilmeyeceğini mi sanırsın" ifadesini kullanması, nasihat verme üslubunun en üst seviyesidir.

c. Metinden Örnekler

Metin eski Anadolu Türkçesiyle yazılmıştır. Kelimelerin ve eklerin imlasında devrin özelliklerine dikkat edilmiştir. Metne eklenen harf, hece

ve ekler [] ile gösterilmiştir. Metinde harekeli olan bazı kelimeler hareketlerine uygun okunmuştur.

Metnin hacminin makale sınırlarını aşması sebebiyle hikâyenin tamamı verilmemiş anlam bütünlüğü bozulmayacak şekilde bölümler halinde örneklendirilmiştir.

Eserde atlanan kısımlar (...) şeklinde gösterilmiştir. Konu bütünlüğünün bozulmamasına yardımcı olabilmek için zaman zaman hikâyeye günümüz Türkçesi ile tarafımızdan eklemeler yapılmıştır. Noktalama işaretlerinin tamamı kullanılmamış sadece metnin anlaşılabilmesini kolaylaştırabilmek için “nokta” kullanılmıştır.

1. Yûsuf’un Rüyası⁶

[1b] Bismillahirrahmanirrahim

Besmeleye başlatalum söze biz
Bir hikâyet iydelüm biz ey ‘azîz

Yûsuf peygamber kışşasın diyelüm
Evvel aħir nicedür şerh idelüm

Muştafâ rûhına yüz biñ şalavât
Virelüm taħhiyât u şalavât
(...)

Şad hezârân derûn-ı dil ile selâm
Anıñ ol yârenlerine ey hümâm

⁶ Metinde konuları ayırt edebilmek için nadiren başlık kullanılmıştır. Muhtevanın daha iyi anlaşılabilmesi için bu başlıklar tarafımızdan verilmiştir.

Dostunu dañı anıñ sevmek gerek
Anlaruñ sevgüsine uymağ gerek

Dinüñ aşlı anları sevmek olur
Anları seven kişi rahmet bulur

Ey Çalabım anları sevenleri
Rahmet idüp uçmağa ðo anları

Bizi de anlaruñ hürmetine yâ İlâh
'Afv idüp rahmet eyle Padişâh

İmdi geldük Yüsufun kışşasına
Kışşası nedür dañı hişşesine

Hikâyeye bu şekilde giriş yapıldıktan sonra konu Yüsuf peygamberin gördüğü on bir yıldızın kendisine secde etmesi rüyası ile devam etmektedir.

(...) [2a]⁷ إِبْنِي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْضُضَ رُءْيَاكَ⁸

(...) Kälallâhu Te‘âlâ

لَا تَقْضُضَ رُءْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا⁹

çünkü Ya‘küb Yüsufuñ düşün ta‘bîr itdi. Pâdişâh olup peygamber olacağın bildirdi. Çarındaşlarına dime didi. Meger Ya‘kübüñ bir ögey kıızı var idi. Uğurlayın bu sözi diñleyüp vardı. [2b] Çarındaşlarına didi. Anlar dañı faşalanup guşşalanurlar idi. Bir araya gelüp tedbir itdiler ki Yüsufi öldürelüm yâhud bir kör kuyuya birağalum.

⁷ Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm (Yusuf 12/4).

⁸ Babası, “Yavrucuğum” dedi, “Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma...” (Yusuf 12/5).

⁹ “Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar...” (Yusuf 12/5).

Kardeşlerden Yehûda'nın Yûsuf'u öldürmek yerine kuyuya atma fikrini diğerlerine kabul ettirme hikayesinden sonra, kuyunun tarifine geçilir.

2. Yûsuf'un Kuyuya Atılışı

(...) [3a] Bu arada bir kuyu vardır. Anı bulalum Yûsufu ol kuyuya birağalum didi. Meger ol kuyuyu 'Âd oğlu Şeddâd kazup bünyâd eylemiş idi. Yüz arşun derinliği var idi. Baqûb kimse dibiñ görmedi. [3b] Yûsufu yalnızcağ üryân kıldılar. Egnine bir pelâs eşvâb giydürüp ip ile kuyuya şarkıtdılar. Tañrıdan qorqmadılar. İp kışa imiş kuyuya irmedi. Qoyuvirdiler Yûsuf gider iken Cebrâ'îl 'aleyhisselâm gelüp tıtdı. Quyunuñ dibine zaqmetsiz qodı.

Kemâ qalallâh

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْتَمَعُوا أَن يُجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ¹⁰

meger Yûsuf ol kuyuya girdüğine sebep Hüd peygamber 'aleyhisselâm kitâb içinde gördigim benî İsrâ'îlden Yûsuf adlu bir oğlan gelse gerekir. Şâhib-i kemâl ve şâhib-i cemâl ola yidi yaşında peygamberlik virile münâcât idüp Haq Te'âlâya yalvarır. Ol cemâl-i kemâlini baña göster didi. Haq Te'âlâ du'âsın qabûl idüp Cebrâ'îl gönderdi. Didi varasın filân kuyuya girsin otursun aña kuyu içinde rızqın virdüm ve Yûsuf yidi yaşında olunca haber virdüm. Kuyu içinde ikisini buluşdururam anıñ cemâl-i kemâliñ aña gösterem didi. Cebrâ'îl 'a.m. ol kuyu[yu] Hüd peygamber 'aleyhisselâm[a] gösterdi. Hüd 'a.m. ol kuyuya gidüp 'îbâdete meşğul oldı. Haq Te'âlâ günde bir nân virdi. Anı yiyüp toyar idi. Biñ ikiyüz yıl kuyuda qaldı. Tâ şu zamâna degin kim Yûsufu qarındaşları ol kuyuya indirdiler bir aq şaqallı uzun boylı kişi gelüp Yûsufa esselâmü 'aleyk yâ Nebîallâh sen Allâh Zülcelâliñ sevüklü qulusun yâ Ya'qûb [4a] oğlu Yûsuf didi. Yûsuf iyitdi sen beni neden bildiñ didi. Hüd 'aleyhisselâm Zebûr kitâbıñ oqurken gördüm. Haq Te'âlâ seni anda medh idüp dimiş ki

¹⁰ Onu götürüp (kör) kuyunun dibine bırakmaya ittifakla karar verince bunu yaptılar (Yusuf 12/15).

Benî İsrâ'ilden Yūsuf adlu bir oğlan yaratsam gerek
Aña cemāl ü kemāl virsem gerek

Görenler zâr-ı hayrân olsa gerek
Yidi yaşında peygamberlik virsem gerek

Dürlü dürlü belāya mübtelâ kılsam gerek
Sonra Mışıra sulţan kılsam gerek

didi. Çünkü seni kitâbda böyle buldum. Cân [u] gönülden Saña 'âşık oldum münâcât itdüm ki seniñ cemâlini görem Hağ Te'âlâ Cebrâ'îl göndermiş varsın filân kuyuya otursun Yūsufuñ cemâliñ aña anda gösterem dimiş. Şimdi biñ ikiyüz yıldır ki bu kuyuda saña muntazır oturmuşım. Bihamdillâh ki Rabbim maşşûdımı viridi. Mübârek cemâlini gördüm dağı tamâm oldu. Ammâ saña bir sorum var. Karındaşlarına söğme gel bu saña gelen belāya şabr idüp [ka]kımağıl. Hağ Te'âlâ belāyı sevdiğine virir. Bunu şöyle bil diyüp Hüd secdeye varır. Cânını Hağ Te'âlāya teslim ider. Yūsuf gördi kim şaf şaf melekler geldiler. Hūdu yuyup hulle giydürüp bir ata bindirüp götürdiler. Yūsuf melül u mağzūn kaldı. Hemân sâ'at Cebrâ'îl 'aleyhisselâm geldi. Hağ Te'âlâ saña selâm kıldı. İyitdi ki Yūsuf ğuşsa yemesün yakın zamânda kuyudan çıkarup Mışıra gönderem anda anı sulţan [4b] itsem gerekdir. Atası ve karındaşları ile buluşdursam gerekdir. Anları buña zebun kılsam gerekdir. Bir kaç gün şabr eylesün didi. Yūsuf şaz olup tâ'ate meşğül oldu.

3. Yūsuf ve Bezirgan Mâlik

Eser bundan sonra bezirgan Mâlik'in hikâyeye dahil olmasıyla devam etmektedir.

(...) [5a] Mışır içinde bir beg var idi. Mâlik ibn Tıfr dirler idi ki ulu bâzirgân [5b] idi. Bir gice düş görür şabağ mu'abbir katna varır. İydür gördüm düşümde 'Âd oğlu Şeddâdiñ kazduğı kuyu yanına vardım güneş gelür başım üstüne konar andan koynum girüp bir sâ'at tırur gene çıkar yerine varur andan üstüme gökden altun la'l ü gümüş (la'l) yâķüt incüler yağar devşürüp aldım ol kuyularına vardım didi. Mu'abbir iydür ol kuyu yanında bir ucuz kul alasin anıñ avcından devlet ü sa'adet bulasin ziyâde mâl ü sa'adet bulasin bu devlet saña Ken'an ilinden ola hem kuluñ dağı

ulu aşl ola imdi tez ola maķāma ve erte maķşûduñ hāşıl ola. Mâlik ibn Tıfr yaraķ girüp Ken'an iline gitdi. Ol ķapuya yaķın gelicek gök yüzünden āvāz geldi iydür ey kişi vaķitsiz geldiñ iki yıl daķı gerekdir kim ol düşün vaķti gele emek çekme evine git iki yıl daķı şabr eyle andan şoñra gel. Ol Mâlik dönüp Mışıra varır iki yıl şabr idüp çünki iki yıl tamām olup varır. Ol maķāma baķar görür aķ ķuşlar oturur yaķın varıcaķ ķalkıp gökyüzüne gitdiler meger feriştahtar imiş Yûsufa eş olmağa gelmişler imiş. Tiz orada ķondı bir ķuluna şü ķuyudan şü getir didi. ķul daķı urġān ile ķoħa alup ķuyuya varur ol sâ'at Cebrā'ıl 'aleyhisselām gelüp Yûsufa iydür Ĥaķ Te'alā seni ķurtardı [6a] tıru gel ipe yapış ķoħanıñ ipiñ beline baġla tā ki şü şanup seni ķıkaralar. Yûsuf iydür yā Cebrā'ıl beni atama ilterler mi iydür yetmiş yıl gerek kim seni atana buluşasın ammā seni ķardaşlarıñ ķuldur diyü şatarlar. Yûsuf iydür sebab nedir Cebrā'ıl iydür sebab oldur ki bir aynaya baķdıñ kendi cemāliñi gördüñ iyitdin ki ben ķul olsam baña kimse behā yaturmazdı didiñ Ĥaķ Te'alā saña behānı bildirdi.

Hikāyenin bundan sonraki kısmında Mâlik'in Yûsuf'u görüp sevinmesi, kardeşlerinin Yûsuf'u görüp Mâlik'ten istemesi ve Mâlik'in Yûsuf'u satın alması anlatılmaktadır.

(...) [6a] Mâlik iydür bende altun gümüş yokdur ammā on ۆokuz geçmez aķçe vardır didi eger virürseñiz cümle 'ayıblarıyla [6b] ķabül itdüm eger virmezseñiz alıñ ġidiñ didi. Anlar daķı rāzı olup Yûsuf [a] on ۆokuz geçmez aķçe virdiler.

Ķavlehu

وَسَرُّوْهُ بِشَمْنٍ بَخِيْسٍ دَرَاهِمٍ مَّغْدُوْدَةٍ¹¹

Bu Yûsufun ķarındaşları iydür şol şart ile şanarız kim bu maķāmda ķarar itmeyüp gidesin hem daķı elin ve ayaġın baġlınup deve arķasına bindüresin ķaçmaya. Yûsufuñ elin ve ayaġın baġladılar deve ortasına bıraķdılar ve yola revān oldılar. Giderken sininlere uğradılar. Yûsuf anda anası ķabrin görüp kendüyi deveden aşığa bırağa. Anası ķabrin ķucar zārı kılup aġlar ey benim anacıġım ümm-i Raħıl esir oldum. Oġlunu esirgeġil ķul diyüp beni şatdılar ip ile elim ayaġım baġladılar.

Bunu diyüp zār [u] feryād kılır

Nāgehān ol sin içinde üñ gelür

¹¹ (Mısır'da) onu yok pahasına, birkaç dirheme sattılar (Yusuf 12/20).

İydür ağlama sen han olasin
Hem Mışıra sultân olasin

Bu kısımda, Yûsuf'un annesinin mezarına uğramak için kaçması, kervan ahalisinden bir "kara kul"un Yûsuf'u yakalayıp sıkıca bağlaması, Yûsuf'un incinerek Allah'a dua etmesi ve Cebrâil'den kervanı korkutmasını istemesi işlenmektedir.

(...) [7a] hemân dem cihânı zûlmet tûtdu yıldırımlar şaķıdı gök gürledi yumurta gibi tölular yağdı seller akdı az qaldı ki helâk olalar bir araya derilüp ağlaşdılar. Mâlik iydür bu bize hışmdır bu gün kim günâh itdi ise disün tevbe kılup suçımız dileyelüm didi. Hemân sâ'at ol qara kul gelüp iyitdi günâhı ben işledim didi. Yûsufu bulıcaķ bir iki urdum ol elim daķı tûtmez oldu. Bize bildim ki bular anıñ için oldu. Dirilüp cümle Yûsuf katına vardılar zârı kılup suçların dilediler. Yûsuf bunların 'özrin kabûl eyledi. El götürüp du'â kılup ol qara bulut gider gün açılır cihân içi pür-nür olur çünkü gün toğdı qamusı şundılar Yûsufıñ elin ayağın çözdiler. Mâlik Yûsufıñ elin ayağın öper üzerine kıymetli tonlar biçüp Yûsufu kendi atına bindürüp çünkü Yûsuf binüp gider iken bunların bir şehre irer.

Hikâyede bundan sonra kervanla birlikte karşılaşacakları üç şehir anlatılmaktadır. İlk iki şehirde Hazret-i Yûsuf'un şehir yöneticilerini ve halkı, Zebûr kitabını delil göstererek İslâm'a davet etmesi ifade edilmektedir.

(...) [7a] cümle halkı qara hindî ve hem kâfirlerdir. (...) [7b] Çünkü buña Ribân halkı gördiler ol Hindî kâfirleri silâh kuşanup geldiler cenk itmege. Kârbân 'âciz qaldı cümlesi Yûsufa yalvarup yine bize senden çäre olur didiler çağırın yakın gelsünler didi. Pes yâķin gelicek Yûsuf niķâbın getirüp cemâlin ârz ider âh idüben cümlesi yire düşüp bî-ħod olur 'aķılları şaşar yine Yûsuf niķâbın indürür cümlesi Yûsuf katına gelüp 'acabâ seni kim yarattı didiler. Didi kim yerleri ve gökleri yaradan beni ve sizi daķı ol yarattı siz imâna gelin didi ayı ve günü ve qamu yıldızları kim yarattı ise bizi ve sizleri ol yarattı

Didi küfr terk idüp imâna gelesiñiz
Haķdır dîn-i İslâmı bilesiñiz

Ol halâyık aña imân getirür
Tañrı bu Yûsufu peygamber bilür

Yûsuf bunlara îmānı ve İslāmı ta'lim ider Zebûr kitâbından 'ibâdet idecek miqdârı bildirir. Kilisâların mescidler kılup bütlerin târumâr idecek dağı Yûsuf 'izzetine kârbân halkına üç gün ziyâfet kılup her birine hil'atler virürler andan Mâlik şehrinde göçüp gider bunlar.

Bundan sonra, diğêr şehrin mâlikinin gördüğü bir rüya üzerine Yûsuf peygamberin ve kervanın tazimle karşılaşması ve onların şerefine büyük bir ziyafet tertip edilmesi işlenmektedir.

(...) [8a] ol beg kârbânı kondurur dürlü ni'metler ile ziyâfetler kılup ol ferîsteh bu begiñ hâlin ve büt-perest olduğın Yûsufa bildirdi. Ol ta'âmdan pes Yûsuf yimedi kârbân halkı dağı yimedi. Mâlik iydür bu ta'âmdan niçün yimezsiñiz Yûsuf iydür baña büt-peres ta'âmı hâramdır hâşâ kim ben hâram yiyem eger bu kişiler müslümân olup benim Tañrıma taparlar ise bu ta'âmdan yerim. Müslümân olup benim Tañrıma tapmazlar ise yimezem didi. Beg iydür benim dağı tañrılarım vardır varayım söyleyeyim anlara tañısayım eger düstür virürler ise gelüp müslümân olayım Yûsuf iydür tañrı çok olmaz birdir şeriki yokdur ol seniñ tañrı didigin bâıldır anı adem düzmişdür. Tañrı kimdir gerek zî-rûh gerek gayrı rûhdur külli ne kadar var ise ol yaratmışdır didi. Yûsuf hele bile varalum. [8b] Benim katımda söyle ne derler göreyim didi şuru gelüp Yûsuf ile beg bütlere vardılar. Yûsuf iydürdi bütlere söyleyin işideyim. Bütler pes dile gelüp Hâk niyyetine söylediler. Cümlesi es-selâm 'aleyk yâ Nebîallâh didiler yâ Yûsuf Tañrı birdir sen anıñ peygamberisin didiler. Bizi dürkârlar ile kıyuncılar düzer. Her kim bize tapar Allâh andan bezer.

Bunu diyüp cümlesi düşdi yere
Oda yandı şol dem oldu kabkara

Bunu gördi ol beg îmân getirür
Yûsufuñ ayağına yüz sürer

Yûsuf iydür ey kârbân halkı kığır bu kişiniñ ta'âmıñ yiyelüm. Bismillâh diyüp Yûsuf bu ta'âma şundi cümle bile şunup yidiler ol ta'âmı ne deñlü yidiler ise dükenmedi. Çünkü ol beg bunu gör[di] Yûsufa muhabbeti ziyâde oldu. Üç gün bunları konukladı Yûsufa çok nesneler bağışladı. Mâlik iydür gelin göçelüm buna yeter zağmet olduğ ol beg iydür eger yüz yıl bunda durup benim yanımdan yiseñüz hiç nesnem

eksilmez. Yūsuf berekâtında eger giderseñiz size göñlüm hoş olmaz gerek iyilük ile gerek yavuzluk ile ben sizi koyuvirmezem zirâ Yūsufa ‘aşık oldum bir haṭā göremem cānım çıkar didi. Mālik iydür gelin kaçalum gidelüm Yūsufa bunuñ elinden biz kırtulmazuz [9a] didi. Pes bunlar şabāha degin tağlar ve yollar aşdılar. Şabāh oldu ol gördi kim kārban gitmiş tez ‘askerin cem’ idüp ardlarına düşdi. Yitişdiler Mālik anı görüben korıkdı Yūsufuñ yüzine bağıdı. Yūsuf iydür korıma Tañrımla baña ko bunları sen. Eger yüz biñ olursa dağı bunlarıñ dükelli dağı on biñ er var. Hağ Te‘ālā bize yardım ider eyüdü diyüp Yūsuf anlara karşı varır.

Hemān dem Yūsuf yüzünden niķābın açar
Ol çeri kavmi uğunup geçer

Üç güne dek ol çeri bī-hūş olur
Kendülerden geçüben serhoş olur

Ɔodılar bunları bunda gitdiler
Yürüyüben bir nice menzil eylediler

Fī beyān-ı ‘acīb Yūsuf ‘a.m. hūsne mağrūr olup kendi maḥbūblıgın serḥ eyledi.

Didi benden görklü er olmamış
Ana rahminden ciḥāna gelmemiş

Kim bakarsa yüzime ḥayrān olur
‘Aklı gider şöyle ser-gerdān olur

Zirā benden güzel ne cān ola
Yüzümi gören bī-cān ola

İşbu fikri çünki Yūsuf eyledi
Hağ Te‘ālā kudretin gör neyledi

Hikāye edilen üçüncü şehirde, Hazret-i Yūsuf’un kendi güzelliğı ile gururlandıktan sonra olacaklar anlatılmaktadır.

İmdi kārban ḥalkı yine bir şehre dağı uğradılar içinde çok cemā‘at gördiler ammā hiç biri bunlara bakmadılar. Malik iydür yā Yūsuf niķābını gider tā kim bu ḥalk bize ḥürmet kııalar. Yūsuf niķābın giderdi yine [9b]

hiç kimse nazar kılmadı hüsnine ve cemâline i'tibâr itmediler. Mâlik iydür
 taş bağırlı cemâ'at benim kulumu görenler bî-hüş olurlar ne 'acebdir ki siz
 hiç yüzine bakmazsınız anlar iydür

'Aşkî kişiye Hâk virir
 Bir kuluñ cem' 'âleme sevdürür

Dilemezse halkı aña güldürür
 Çün işidüp bildi Yûsuf suçını

Baş koyup secdeye diler 'özüünü
 Tevbe kılup Tañrıya çok yalvarır

(...)
 İmdi anı görmege gitse eyü olmaz
 Hüsnile mâl kimseye kalmaz

Bu nasihatlerden sonra kervanın Mısır'a yaklaştığı ifade edilmekte ve Nil nehrinde yıkanan Yûsuf'a balığın siper olması hikâyesi anlatılmaktadır.

Kervan Mısır'a vasil olunca Yûsuf aleyhisselam

(...) [10b] iki rek'at namâz kıldı. Tañrıya şükr eyledi Hâk Te'âlâ Cebrâ'ile emr eyledi ki var uçmağdan hulle al. Yûsuf giysün hocası katına varsın kul olup şatuldığına melül olmasın bu şehre anı sulţân itsem. Cebrâ'il 'aleyhisselâm gelüp Hâk Te'âlâ selâm itdi. Bu hulleyi giysün hocası katına varsın. (...) Yûsuf peygamber hulleyi giyüp Mâlik'in katına vardı.

Bu arada süslü elbiseler giyen Yûsuf'un mütevâzi duruşu anlatılmaktadır.

Hak Teâlâ (...) [11b] yâ Yûsuf pes sen kendüñi hor gördüñ ben dañı seniñ hürmetini arturdum kıymetini 'âlemlere bildirdüm. Bileler kim kendüni hor göre ben anı iki cihânda 'azîz kıluram dedi.

Ardından Mısır halkının Yûsuf'un kıymetini arttırması ve Kari'a adlı bir tüccarın Yûsuf'un şöhretini işidip kırk katır yükü mal ile satın almaya gelmesi işlenmektedir. Hikâyenin sonun Kari'a Yûsuf'un yüzünü görüp ona hayran olmuş Yûsuf da peygamber soyundan geldiği sırrını vererek onu imana davet etmiştir.

(...) [11b] Kāri'a Yūsuf sözün diñledi İmān getirüp ne kadar mâli varısa Hâk Te'ālā 'aşkına üleşdirdi sulţānlığın terk idüp Mışırda mücāvır kıldı 'ibādete ve t̄'ate meşğül olup bākī 'ömrini Hâk Te'ālānuñ [12a] kullugında geçürdi gāh gāh Yūsuf ile buluşup naşīhat diñler idi.

Bundan sonra Züleyhâ'nın hikâyesine geçilmektedir.

4. Zelihâ'nın Hikâyesi

[12b] (...) Mağrib vilâyetinde bir ulu sulţān var idi adına şāh Tīmūs dirler idi. Cihān hūbların devşürdi nitekim cihad itdi oğlu kıızı olmadı miskinlere ve fakırlere 'aţalar virüp du'ālar olur idi. Hâk Te'ālā aña bir kıız virdi be-ğāyet maħcüb idi hūsn-i cihān içinde nazīri yok idi yidi yaşına giricek atası yanında yatup uyur iken beñizleyüp t̄uru geldi katı feryād eyledi. Atası iydür düş mi gördüñ ağlarsın kıızım didi Zeliḫā iydür düşümde bir şūret gördüm hūsn-i cihān içinde hīç anuñ gibi olmaya baña kana kana bakdı göñlümi alup beni sevdāya bıraḫdı delü oldum baña tīmār eyle didi. Atası iydür ey kıızım eger ḫandedir bilseydim getirüp oğul idinüp seni aña virir idim nidelüm ma'lüm degüldür hele şabr eyle didi. Bunuñ üzerine bir kaç yıl geçdi Zeliḫā Yūsufu gine düşünde gördi bir kez Zeliḫāya selām virdi seni baña Hâk Te'ālā helāl kıldı sen benim ben senin oldum didi şaḫın benden ğayrıya meyl itmegil bir yere daḫı göñlüni bir gitmegil didi ğā'ib oldı. Gine Zeliḫā ağlayu turu geldi zārılıkla bir kaç beyit söyledi.

Ey düşümde görinen māh ḫandesin
Şāh-ı hūbān cān-ı cānān ḫandesin

[13a]'Āşık oldum dertlü oldum nideyim
Ey benim derdime dermān ḫandesin

Uyḫuda geldin göründüñ gözime
Āşikāre gel ey cānān ḫandesin

Yine bir daḫı gel esirge beni
Ey cemāl-i hūb-ı gülistān ḫandesin

Pes bu [dü]şi diyüp zârı zârı ağladığın atası gördi. Kızın hâlini añladı ydür ey kızım ol şüreti gine mi gördün belî gine gördüm didi baña ydür sen benim helâlimsin şaķın ğayrıya gönül virme didi. Gine ğâ'ib oldı hayrân-ı ser-gerdân eyledi. Timûs ydür ey kızım eger bir daħı görürsen şor kaņğı vilâyetdendir kimiñ neslidir ve kimiñ oĝlıdır ola ki bir çäre bulavuz didi. Pes bir yıldan şoñra gine gördi çok zâr kı lup çok yalvardı ydür billâh di kimiñ oĝlısın iliñ iklimiñ kandedir didi söze gelüp ydür ey kız ben Mışıra sulţân Ya'ķübuñ oĝlu Yûsufum Ken'an ilindenim eger beni ister iseñ Mışırda bulasın didi gine ğâ'ib oldı. Kız uykusından uyanup fıru geldi atasına varup ydür ey cânım baba ben ol şüreti bildim hâlini şordum baña haber virdi. Ya'ķüb oĝlu Ken'an imiş Mışır içindeki key olan sulţân imiş .

Söyledi kamu sözin bir bir baña
İmdi çäre kılayım irişem aña

Atasına bu kerre ğâyet müşkil oldı zîrâ Mışıra bundan Mışıra altı aylık yoldır gice gündüz gitmek ile gerekdir kim Mışıra varalım bu yâhud [13b] muhâldir meger sen aña âhîretde iresin bu sözden vazgil didi. Çevre beglerden elçi gelmişdir seni isterler ihtiyâr elinde olsun her kimi kabûl idersen seni aña vire didi kız ydür ey baba baña andan ğayrı kimse gerekmez beni aña ulaşıdır yoħsa ben kendime kıyarın anıñ yüzünden ğayrıya bakmazam hançere düşüp helâk oluram didi. Atası ydür ya bu gelen elçilere ne diyelüm kız ydür benim hâlim hod bilürsin ol şüreti gördükte uşşum gidüp düşerim bilmezem ol şüret ferişte midir yoħsa cin midir perri midir sen anlara di ki ğâh ğâh nesne tüter hiç çäre bulamadık varsunlar gitsünler didi di bunu işidüp gideler. Timûs ydür kızım eyü tedbîr eylediñ öyle idelüm diyüp elçilere haber gönderdi bu[nı] işidüp cümlesi girdiler andan şoñra kız yine ydür imdi seniñ için ne itmek gerekdir. Kız iyitdi Mışır sulţânına elçi gönder iyit kim kızım seni düşünde görmiş saña 'aşık çevre yañadan sulţânlar ve sulţânzâdeler isterler hiç meyl itmez birine ancak sizi ister biz daħı sizleri lâyıķ görüp hâzretiñize i'lam olundu emînidir ki sizlere müyesser ola didi. Elçi daħı Mışır sulţânına varup Maĝrib sulţânının haberin bildirdi. Mısır sulţânı daħı cân u gönülden 'aşķ kabûl idüp elçiye hulleler giydürüp baħşışler virdi.

Hikâye Züleyhâ'nın Mısır'a gelmesi ve evlendiği kişinin rüyasında gördüğü kişi olmadığını anlamasıyla devam etmektedir.

Ardından Yûsuf'un Mâlik tarafından pazara çıkarılması, Züleyhâ'nın onu köşkünün penceresinden görmesi ve Sultan vasıtasıyla satın alması anlatılmaktadır. Mâlik, Yûsuf ile vedalaşırken onun alnında bir nur görmüştür.

(...) [16b] Mâlik Yûsufuñ yüzine bakup alnında bir nûr gördi iydür bu alnındaki berķ uran nedür didi Yûsuf iydür eger kimseye dimez iseñ saña diyem didi. Mâlik iydür yerleri gökleri yaradan Tañrı ĥakķiçün kimseye dimem didi. Yûsuf iydür bu nûr iki cihân faħrı Muĥammed Muştafa nûrıdır benim alnımd[adır] ve emânettir. Çünki ol dünyâya Aña varır ĥayrı kimseye varmaz Mâlik iydür ya sen peyĥamber nesli misin kimiñ oĥlusun. Yûsuf iydür ben İbrâhim peyĥamber nesliyim Ya'ķüb peyĥamberin oĥlu Yûsufum didi. Mâlik bunu işidicek fiĥân eyledi iydür nice bilmedim seni atana ulaşduramadım didi Yûsuf iydür bunda ĥikmet vardır sen hiç tınma didi. Mâlik iydür imdi senden dileĥüm vardır ĥabûl eyle didi kızlarım çok oldu oĥlum olmadı du'â kıl baña ĥaķ Te'âlâ oĥul vîrsün didi pes Yûsuf el ĥaldırup du'â kıldı ĥaķ Te'âlâ ol kişiyे ĥırķ oĥul virdi çok yaşayup yerin tıtdılar.

5. Yûsuf Sarayda

Yûsuf artık Sultan'ın sarayında bulunmaktadır. Bu bölümde Züleyhâ'nın Yûsuf'un ilgisizliğinden şikayet etmesi ve hâlini putlarına anlatması işlenmektedir.

(...) [17b] iy Zeliĥâ ne vaķit ise Yûsuf seniñdir bunu kendi ĥâlinde ĥo bundan ĥarâm gelmez peyĥamber oĥlı peyĥamberdir diyüp cümle yire düşüp pâre pâre oldılar Zeliĥâ iydür bunlara ne oldu Yûsuf iydür Tañrı ĥışm eyledi bunlara tapanları Allâĥ sevmez Zeliĥâ iydür Tañrıña di eger gerķek ise bu bütleri bütün kılun Yûsuf dudaĥın depretdi bütler bütün olup toĥru gelüp Lâ ilâhe ilallâĥ Yûsuf Nebiullâĥ didiler Zeliĥâ görüp ĥayrân oldu Yûsufa 'aşķı daĥı ziyâde oldu.

Züleyhâ, Yûsuf'un kendi yüzüne bakmadığı için ona gönlünün akmadığına kanaat getirmiştir. Dadısının tavsiyesi ile bir saray yaptırmış ve içini süsletmiştir. Bu sarayın yedi kapısı bulunmaktadır. Bundan sonra

Yûsuf'un saraya davet edilmesi ve Züleyhâ'yı reddetmesi anlatılmaktadır.

(...) [20a] Kaçuban kapuya segirdüp varır
Zelihâ ardınca düşüp yalvarır

Segirdüp Yûsuf hemân dem kaçır
Bağlu kapuları Hâk aña karşı açar

Yidi kapu hep açıldı yer yerin
Altı kapudan geçer geçer Yûsuf hemîn

Bir kapu kaldı çün irişür
Zelihâ dağı ardınca yitişür

Yitişdügi dem Yûsufuñ etegin tutar
Yûsuf dağı kendözin taşra atar

Çekdiği dem art etegi yırtılır
Birisi Zelihânın elinde kalur

Bu hadiseye Sultan'ın şahit olması iki aylık bir bebeğin dile gelerek doğruyu göstermesi ve Yûsuf'un temize çıkması anlatıldıktan sonra eser, kadınların parmaklarını kesme hikâyesi ile devam etmektedir.

(...) [21b] İllâ bunu diñleyenlere Hâk Te'âlâ çok şevâb virir Hâk Te'âlâ bunu Muhammede medh idüp gönderdi kışşalardan görklüsidür bu didi İbn 'Abbâs rağıyallâhu anh rivâyet idüp iydür Mışır hâتونları ya'nî bunlar kırk hâتون idi ittifâk eyler bir araya gelüp Zelihâ ile Yûsufu kolaşdılar. İytdiler ne revâdur ki Zelihâ sulţân hâtonu ola bir kulına göñül vire kendüyi 'aleme nâdim eyleye hergiz biz anuñla oturmıyalım çağırırsa katına varmıyalım didiler. Bunların kolaşduğun Zelihâ işidir âdem gönderüp bunları çağırır kendü sarâyına cümle gelürler ve da'vet olunan hâتونlar kırk idi ve ol kırkın içinden levm idenler üç hâتون idi. Zelihâ bunlar için dürlü vesâdeler ve döşemler dizdi Zelihâ (bu) bunların ellerine birer keskin bıçağ ile birer şurunç virir andan soñra Yûsufa gel diyü Yûsuf gelicek hâتونlar şuruncı bıçağ ile keseyim dirken gözleri Yûsufu gördükde cemâline hayrân olup şurunç diyü ellerin kesdiler.

Yûsuf ol kadar Һesnâ idi kim şoƷakda giderken yüziniñ ziyâsı dîvârlara lem‘ân iderdi güneş şuya urduƷda şuyun eƷrâfında olan dîvârlara ve ķayrıya lem‘ân itdiķi gibi ol Һâtunlar Yûsufuñ cemâlin ķördükde içlerinden birisi vefât [22a] itdi diyü rivâyet olundu.

Kemâ Ʒâlallâhu

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكِنًا وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا
وَقَالَتْ أَخْرِجِيهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا
مَلَكٌ كَرِيمٌ¹²

Bu hadiseden sonra Yûsuf’un Züleyha’yı tekrar reddetmesi ve zindana atılması işlenmektedir.

6.Yûsuf Zindanda

(...) [22b] Sulţâna Һaber ķönderdi iyitdi ki elbette bu oķlanı yanımдан gideresin ya zindâna bıraķasın veya helâk idesin yoҺsa ben helâk oldum bu oķlanıñ cefâlarından. Aşlâ benim emrimde olmaz sözimi Ʒulaķına tuţmaz didi. Sulţân iyitdi ben oķlanda şuç bulmadım nice helâk ideyim lâkin bir Ʒaç ķün zindâna eltün¹³ dursun didi. Zeliķânıñ [23a] çün murâdı bu idi kim zîrâ ķördi Yûsufuñ Һüsni Mışır Һâtunlarına fâş oldu nâķâh izlâl idüp Yûsufu kendüye uydurular diyü zindâna bıraķmaķlık murâd eyledi. Bir büyük şandık düzüp Yûsufu içine Ʒoyup zindânâ ķönderdi. Lâkin zindânıñ dîvârından bir küçük delik deldirdi şabra Ʒâķati olmadıķı vaķit ba’zen varup baķmak içün. Hemân dem Sulţân sarâya ķelüp Zeliķâya Yûsufu nitdin didi Zeliķâ zindâna ķönderdim diyü cevâb virdi. Sulţân iyitdi hem şuçlusun ve hem ķüçlüsün didi. Zeliķâ iyitdi evvel ben ne itdim anıñ cemâline ‘âşık oldum şabr ideķördüm olmadı âķir zindâna ķönderdim didi Melik daķı Zeliķâyı boşdı. Zeliķâ daķı cemî’ varım Yûsuf ‘aşķına yaķma on sekiz yıl bir odada oturup Yûsuf derdinden aķlar idi

¹² Aziz’in karısı, kadınların dedikodularını duyunca onlara davetçi ķönderdi; yaslanmaları için yasdıklar hazırladı ve onlardan her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyvelerini soyarken Yûsuf’a), “karşılarna çık!” dedi. Kadınlar Yûsuf ķörünce ķüzelliķi karşısında şaşırıp kaldılar. Bu yüzden ellerini kestiler ve “Aman Allahım! Bu bir beşer deķil, bu ancak sekçin bir melektir!” dediler (Yusuf 12/31).

¹³ “İltün” kelimesi “eltün” şeklinde harekelenmiştir.

âhîr gözsiz oldu mâlî ve hüsni gitdi bir na'îf gözsiz kırıcıcak oldu. Pes Yûsuf gice gündüz tâ'ate meşğûl olup zindânın içi nûr ile taldı ehl-i zindân cefâlarda iken Yûsuf kademinde şâd oldılar. Bir gün Cebrâ'îl 'aleyhisselâm geldi didi Hâk Te'âlâ saña selâm kıldı Yûsuf guşşa çekmesün az kıaldı kim zindândan çıkarım anı Mışıra sultân idem diyü buyurdu ve düş ta'bîrin saña mu'cizât virdi.

Bundan sonra Yûsuf'un zindanda iki kişinin düşlerini yorması ve bu yorumların gerçekleşmesi anlatılmaktadır. Bu kişilerden biri idam edilmiş diğeri ise sultan katında muteber olmuştur.

(...) [24b] ol biri Sultân katında gâyet mu'teber oldu ammâ Hâk Te'âlâ Yûsufu unuttırdı. Yedi yıl geçdi añmadı ammâ mu'kaddem beş yıl geçmiş idi mucmû' on iki yıl oldu. Hâk Te'âlâ iydür yâ Yûsuf çünki beni kodıñ çıkmağı gâyrdan istedin gör niçe olduñ didi ya'nî yâ Yûsuf sen beni unuttuñ ben de seni unuttum didi. Yûsuf günâhın bilüp istiğfâr itdi Hâk Te'âlâ tövbesin qabûl itdi Sultâna düş gösterdi. Sultân Mışır 'ulemâsin cem' idüp düşini didi hîç kimse cevâb virmedi.

Kemâ qällâhu Te'âlâ

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعٌ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ
يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُءْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ¹⁴
قَالُوا أَضْعَافٌ أُخْلَامٌ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأُخْلَامِ بَعَالِمِينَ¹⁵

Ol sâ'at [25a] şarâb-dârın hâtırına geldi Sultân öñünde baş koyup iyitdi ey Sultân ol vakit kim baña hışm idüp zindâna koduñ anda bir kişi var idi düş ta'bîrine kâmilidir seniñ düşine ol cevâb virür didi. Sultân iydür var getür anı şarâb-dâr Yûsufa gelüp 'özür dileyüp iydür unutmuşam aslâ hâtırına gelmedi seni Sultâna dimek. Lâkin şimdi Sultânın hâceti oldu seni didim gel gidelüm Sultân seni istedi. Yûsuf iydür bu kadar zindan çekmek Hâk'ın taq'dîri idi.

Kemâ qâlallâhu Te'âlâ

¹⁴ Kral dedi ki: "Rüyamda yedi arık ineğin yedi semiz ineği yediğini gördüm. Ayrıca yedi yeşil ve bir o kadar da kuru başak gördüm. Efendiler! Eğer rüya yorumluyorsanız bu rüyamı da bana yorumlayın." (Yusuf 12/43).

¹⁵ Adamlar, "Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşleri yorumlamayı bilmeyiz" dediler (Yusuf 12/44).

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهٖ اَسْتَحْلِضُهٗ لِتَنْفُسِي ۚ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ اَمِينٌ¹⁶

Çün Yūsufuñ çıkmasına sebep bir gün zindānda Yūsuf ‘aleyhisselāmıñ hāli ğāyet dayyık olup cānı şıkıldı başını göge diküp didi. Yā İlähi hālilīñ İbrāhim ‘aleyhisselām hürmetine ve oğlu İsmā‘il ve İşhaq hürmetine ve İşhaqıñ oğlu ‘İş ve ve Ya‘qūb hürmetine ben qulına merķamet eyle diyüp tazarru‘ niyāz eyledikde fi’l-hāl ahsen şüretde bir kimse zuhūr idüp durdı. Yūsuf ‘aleyhisselām yā kimsesin niçe kimsesin didikte ol kimse didi yā Yūsuf Cebrā‘ilim Yūsuf iydür bu maħal ‘aşiler mücrimler mekānıdır, Cebrā‘il iydür Haq Te‘ālā beni saña irsāl eyledi ve saña selām gönderdi benim Yūsuf qulumı dört belāya mübtelā kıldım şabr eyledi az qaldı kim anı zindāndan çıkarım. Öñüsü quyuya ibtilā eyledim. [25b] İkinci qul eyledim. Üçüncü imrā¹⁷-i ‘azize ya‘ñi Zeliħāya eyledim. Dördüncü zindān ile eyledim. Cümlesine şabr eyledi. Velhāşıl Yūsuf ‘aleyhisselāmıñ bu belālara mübtelā olması rü‘yā ile āħir necātına sebep gine rü‘yā ile oldu. Cebrā‘il ‘aleyhisselām zindāna geldikde Yūsufuñ cefāsına bir gün qalmış idi.

Ardından Yūsuf peygamberin Sultan‘ın rüyasını yormak üzere çağrılması ve Sultan‘ın katına çıkmak için hazırlanması anlatılmaktadır.

(...) [26a] Sulṭān Yūsufuñ cemālin görüp hayrān oldu. Lākin sulṭān yetmiş dil bilürdi. Her biri ile Yūsufa söyledi. Yūsuf cevāb virdi. Ammā Yūsuf lisān-ı ‘İbrī ile tekellüm idüp Sulṭān añlamadı. Bu ne dildir didi. Yūsuf iydür ceddım İbrāhīm ve İşhaq ve babam Ya‘qūb lisānıdır didi ve lisān-ı ‘Arabī ile söyledi. Añlamadı ve bu ne dildir didi. Yūsuf iydür İsmā‘il lisānıdır ol vaqt Sulṭān senden ‘āqıl kimse yokdur didi. Andan soñra iydür ey Yūsuf ben bir düş gördüm. Nıl keşf oldu ya‘ñi şuyı iki şaq oldu. İçinden yedi dişi şığır çıkdı. Ol şığırlar ğāyet semiz ve beyāz ve ol kadar südlü ki memelerinden süd yere şu gibi akar ve andan soñra Nīliñ şuyı qurudu balçık oldu. Ol balçıktan yedi ayrıq şığır çıkdı. Ol şığırların kelp dırnağı gibi dırnaqları var ve ağızlarında hortumlar var ve büyük dişleri [26b] var ve ol arıq şığırlar ol semiz şığırları hortumu ile ve dişleri ile pāreleyüp yerler ve andan soñra bir kökde bitmiş yedi yeşil başaq ile

¹⁶ Kral dedi ki: “Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim.” Onunla konuşunca. “Bugün sen katımızda yüksek yeri olan, güvenilir birisin” dedi (Yusuf 12/54).

¹⁷ “Ümera” kelimesi imrā şeklinde harekelenmiştir.

yedi kurumuş başak gördüm. Ya'nî mecmû' bir kökden ve bir dânededen bitmiş ol yedi kurumuş başak yedi yeşil başağa dârlup ifnâ dirüp yidi. İmdi sen bu düşe haber vir didi. Yûsuf iydür ey Sultân evvel yedi yıl bolluk olur şöra yedi yıl kıtlık olur. Ol yedi yılda olan taḥıl şamanile ve başağıle ma[h]ze[n]lere taldurasın. Şamayın¹⁸ de ḥayavânlarla zaḥîre olsun. Şöra kıtlık olan yedi yılda ehl-i Mısr ol taḥıl dögüp yerler ve şamanını ḥayvânata virürler. Başağıle anbâr itmede ḥikmet bu imiş ki buğdâyın dânesini ğılıfı içinde böcek yimez imiş. Evvelki yıl yağmur olmaz ve Nîl aşmaz ve merkebler anırmaz ve öküzler bağırmaz ekinler kurur az nesne olur. Şöra ekilenden hîç nesne ḥâşıl olmaz. Evvelden şakladıklarını yer yer şöra hîç nesne bulunmaz. Halk 'âciz olalar didi. Pes sultân Yûsufuñ ta'bîrin begendi. Memleketde sen 'âkil kimse gel baña vezîr ol didi. Yûsuf kabûl itmedi. Âḥireti dünyâyâ şatmazam didi. Ol günlerde Kıtîr 'aziz ya'nî vezîr sultân vefât itdi idi yâhud melek 'azl itdi idi. Eşah olan vefât itdi idi.

7.Yûsuf'un Mısr'a Sultan Olması

(...) [27a] Sultân cemî' memleketi Yûsufa ısmarladı. Mülk-i tâcını ve mülk-i eşvâbını ve mülk-i sarâyını ve sâ'ir salṭanatını Yûsuf 'aleyhisselâma virüp kendi ğayrı maḥallleye ya'nî başka sarâyâ çekildi. Ol zamânda 'âdet olur idi kim her kim toḥum ekse yarısın beglige alurlardı. Yûsuf bir büyük ev yapırdı. Ol yılda ḥâşıl olanı ol eve kodi. Boş kalan yerini ḥâtun alup taldurdu. İkinci yıl andan büyük bir ev daḥı yapırdı. Ol yıl ḥâşıl olan ile anı daḥı doldurdu. Bunuñ üzerine üç yıl geçdi. Yûsuf buğdây ile evler anbârlar taldurup 'aziz oldu. Sultân şu başlığı daḥı Yûsufa virdi. Taḥtını ve ḥazîne[y]i ve leşkeri ya'nî tâcını ve mührini [27b] ve kılıcını ve eşvâblarını ve sarâyını ve cemî' mâ[l] [ü] mülkünü ve sarâyında olan devş[ir]melerini Yûsufa virdi. Çünkü sarâyın beytlerinde otuzar kat döşeme var idi ve otuzar kat döşemeniñ üzerinde otuzar maḳat döşeli idi. Cümlesini Yûsuf 'aleyhisselâma virdi ve ısmarladı. Sultân iydür ki ben şeyḥ oldum. 'Azl ü naşb ü ḥükm-i ḥükümât seniñ olsun didi. Yûsuf taḥta çıkup 'adlile ḥalka ḥükm eyledi. Ucuzluk yıllar geçüp kıtlık yıllar geldi. Şol kadar oldu kim sekiz yüz dirhem buğdây biñ aḳçeye çıktı.

¹⁸ Saman kelimesinin bu şekilde çoğul yapıldığı düşünölmüştür.

Yūsuf diledikçe şatup hazîneler doldurdu. Beglere şatup fakîrlere şadağa iderdi ve hem bir kimse buğdāya geldikde harcı kadar virür idi. Ziyāde virmez idi. Ya'nī bir kimseniñ beş kile buğdāy harcı olsa da on kile istese gine beş kile virir idi. Evvelki yıl altūnların ve gümüşlerin aldı. İkinci yıl cevāhirlerin ve kumāşların aldı. Üçüncü yıl 'açarların bağların ve bakçelerin aldı. Dördüncü yıl dābbelerin ve cemī' hayavānların aldı. Beşinci yıl kulların ve cāriyelerin aldı. Altıncı yıl oğulların ve kızların aldı. Yedinci yıl kendülerin aldı. Zirā anların şerī'atinde hūr olan kimse kendüyi kıl gibi itmek cā'iz olurdu. Mışır memleketinde hīç nesne kalmadı. Cemī'si Yūsufuñ oldu. Āhīr halkıñ nesnesi kalmadı kim taħıl alalar. Yedi gün [28a] on gün ta'am bulmadılar. Cem' olup bir araya gelüp tanışdılar ki buğdāy almağa bir nesnemiz kalmadı. Meger oğlumuzu ve kızımızı Yūsufa şatavuz didiler. Yoħsa açlıktan helāk oluruz diyü cümlesi bu söze rāzi olup Yūsuf katına geldiler. Hāllerini ifade itdiler. Yūsuf iydür hep şehirden taşra çıkan ben daħı çıkayım göreyim behāsi ile alayım didi. Mışır halkı oğlu ve kızı ile ağlaşu ağlaşu şahrāya çıkdılar. Birbiriyle esenleşüp öpüşüp çoçdılar. Vakt ol ki aramızdan begendügin ala. Biri birimizden ayıra diyü feryād idüp ağlaşdılar. Yūsuf bunları görüben şabr idemeyüp ağladı. Çünkü Yūsuf 'aleyhisselām da üç kere köllelik vākı' oldu idi. Ol kisi karındaşları kapuya atdıķda güldi. İkinci karındaşları şatdıķda güldi. Üçüncü zindāna ilkāsında güldi. İyitdi ki İlahī Mışır halkıñ baña kıl idecek idi ne olaydı beni kıl itmeyeydin didikde Hāķ Te'ālā hitāb idüp iydür ki sen kıl olmadın kulların acısın bilmedin dir. Andan Yūsuf kamosın şatun alup āzād itmek niyye[t]le behālarına buğdāy virdi. Yūsuf 'aleyhisselām Mālike iydür bütün Mışır halkı mālī ile evlādları ve kendüleri bize kıl oldu. Nidelüm didikde Mālik iydür her ne ki işlersen [28b] rāy ve hūkm seniñdir. Nice murād idersen öyle işle didi. Çünkü Mışır halkı cümlesi Yūsufuñ kılı olmasında hikmet bu imiş ki Yūsuf kıl iken cümlesi almaķ murād iderlerdi. Onuñçün cümlesini Hāķ Te'ālā Yūsufa kıl itdi. Pes Mışır dilediler ki olar yine gideler Yūsuf iydür gitmeñ. Sizin ile sözüm vardır didi. Bunlar iydürler eyvāh Yūsuf pişmān oldu da eger buğdāyı girü alursa bizim hālimiz nice olur didiler. Yūsuf iydür bilenler bildi bilmeyenler bilsünler ben Ya'kūb peyğamberin oğlu Yūsuf. Kulluķ acısın tatmışam. Korkman siz kim ben sizi kıl idüp kullanmam. Ol beni kıl iken sultān iden hūrmetine cümleñizi āzād iderim didi. Çünkü bildiler bu sultān ğayrı sultānlar gibi zālim degildir.

Peyğamber oğlu peyğamberdir. Diyü şād olup feraḥ oldılar. İmdi ma'lûm ola kim Yûsuf Mışır halkın şatun aldı. ul idinmedi rû görmedi. ullanmadan amusın āzād eyledi. Ha Te'ālā Kerīm Raḥīm pādīşāhdır. Hāşā anuñ kereminden degildir kim bizim az ulluğumuz görüp çok raḥmetler idüp amūdan āzād eylemek ile āzād eyler. Çün Mışır halkınuñ gine taḥıl[1] dükendi. Anbārlarda taḥıl almayup kırk gün aldı ki yeñi buğdāy iriše halk ziyāde acıkdılar. Yûsufuñ apusına geldiler. Yûsuf el getirüp Ha Te'ālāya münācāt [29a] idüp zārılıkla ağlayup Mışır halkı için yalvardı. (...) Çünki bu vechile münācāt kıldı. Ha Te'ālā Cebrā'ili gönderüp iydür ki Yûsuf cemālini Mışır halkına göstereyin. Şöyle uyalar kim cihān nı'metlerin 'arz itseler abūl kılmayalar. Yûsuf bu ḥitābı işidüp sevindi. Bir eyüce yere ıkdı. Niābın yüzünden giderüp cemālīñ Mışır halkına gösterdi. Çünki Yûsuf 'aleyhisselāmıñ yüzi ol adar ḥüsnā idi ki bir kimse yüzine nazar eylediği vaitde aynaya baar gibi kendi yüzini görür idi. Mışır halkı cümlesi ḥayrān olup bī-huş oldılar. Kırk gün göñülleri yemek ve içmek istemedi. Deve gibi kükreşüp yürüdiler. Kırk günden soñra taḥıl yetişüp ucuzluk oldu. Ha Te'ālā ol kıtlığı bolluğa döndürdi. Şād-mān olup Ha Te'ālā ḥazretlerine şükr kıldılar. Beşāret açan kıyāmet günü ola cümle ḥalāyık aç şusuz zebūn olalar. Ha Te'ālā cemāl nūrın mü'minlere göstere cümlesi 'aşı ve ḥayrān olalar. Hiç yemek ve içmek istemeyeler. Hemān murādladı. Haıñ cemāli ola anı dileyeler.

8.Yûsuf'un Yâkub ile Buluşması

(...) [29b] Pes Yûsuf Ya'ubdan ayrıralı yigirmi beş yıl gedi. Atasınıñ ḥaberin işitmedi. (...)Āḥir kıtlık Kenān iline geldi. Ya'ub işitdi kim Mışırda bir yüzi niāblı peyğamber nesli kişi buğdāy şatar imiş. Varın andan şatun taḥıl alın. Ammā çok çok Yûsufu şorun. Ol ki anda bulasız didi. Oğlanlar ta'ac ubde alup Ya'uba akıdılar. Daḥı Yûsufu unutmaz mısın didiler. Ya'ub iyitdi. Oğlanlar şāzlık amarlarım depreşür. Umarım ki Yûsufumu yakında bulam didi. [30a] Andan on ardaşlar on iki deveye yağ yükledüp Mışıra rāhī oldılar. (...) Yûsuf daḥı apulara ādem oyup dimiş idi kim eger Ya'ub oğlanlarından bir kimesne gelür ise baña getüresiz dimiş idi. Çünki bunlar apuya geldiler.

Kemā k̄ālallāhu Te‘ālā

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ¹⁹

Şordılar ki bunda bir yüzi niķāblu kimse taħul şatar imiş var mıdır didiler. Bunlar iyitdiler siz kimiñ neslisiz. Anlar iyitdiler kim İbrāhim ‘aleyhisselāmıñ oğlu İşhākıñ İşhāk ‘aleyhisselāmıñ oğlu Ya‘kūbuñ oğullarıyız didiler. Kaıucular iyitdiler ki Melik sizi ister. Gelin varalum didiler. Gelüp Yūsufa haber virdiler. Yūsuf taşra çıkup bunları gördi. Şāz olup bunlara iyitdi. Siz kimiñ oğlısız didi. Ya‘kūb peygamber oğluyuz didiler. Yūsuf iyitdi yavu kıldır oğlunu buldu mı hālî nedir didi. [30b] Anlar iyitdiler. Ne bulsun haberin daııı olmadı. Anuñ hasretinden ağlayu ağlayu iki gözsüz oldu didiler. Yūsuf tırmayup ağladı. Diledi kim hışm eyleye. Fı’l-hāl Cebrā’ıl ‘aleyhisselām gelüp iydür eger bunlar yazıklık itdiyse sen eylik eyle didi. Ya’nı yā Yūsuf sen kerımsin ziyādesiyle anlara ikrām eyle didi. Diledi kim kendüñi bildüre. Andan şoñra kendü kendiyे didi kim bir hācete geldiler. Vaıt ola utanalar hācetlerin dimeyeler diyü şabr eyledi. Yūsuf iydür atañız işi nedür didi. İyitdiler ki gice gündüz ‘ibādet itmekdir. Ulu peygamberdir gine Yūsuf iyitdi kime peygamber gine gelmişdir. İyitdiler Tañrı Te‘ālā kullarına. Gine Yūsuf iyitdi Mışır halkı Tañrı kulları degil midür bunları niçün da‘vet itmez. İyitdiler kaıı koca ve hem gözsüz didiler. Yūsuf iydür ne sebebden gözsüz oldu. Anlar iyitdiler. Bir küçek oğlu var idi. Adı Yūsuf idi. Kaıumuzdañ anı ziyāde sever idi. Nāgāh ol belürsüz oldu. Ol vaıtiden berü ağlayu ağlayu gözsüz oldu didiler. Yūsuf iyitdi ya siziñ gibi yigit oğlanları olan kimse bir küçek oğlan için neye ağlar. İyitdiler ol gāyet maıhbūb idi. Hem ‘aklı fikri bizden ziyāde idi. Hem anuñ altı kız kaıındaşı var idi. [31a] Anlar ağlarlar. Ol daıı şabr idemeyüp ağlar. Bir ev yapıdımışdır adına beytü’l-aıızān dirler. Her gün ol eve girüp körpe kuzum diyü ağlar. (...)Yūsuf bunlardan kendü haııkında eyü söz işidüp merıamet eyledi. (...) Beşāret (...) ‘ayıbların yüzlerine urmadı. Hāşā Haı Te‘ālānıñ kereminden kim bizim az kulluğumuz görüp ‘aybımuzy yüzimize ura urmaz. (...) Pes Yūsuf anları yanına çağırıp şordı kim hācetiñüz var mıdur. İyitdiler kim ilimizde kıtlık oldu. Buğdāy almağa geldik didiler. (...) Andan ne getürdiñiz anlar daıı getürdikleriñ ‘arz eylediler Yūsuf bunları kaıabül kıldum dir.

¹⁹Yūsuf’un kardeşleri (taħul almak üzere) gelip huzuruna girdiler. Kardeşleri onu tanımadıkları halde Yūsuf onları tanımıştı (Yusuf 12/58).

Hzâzîneme lâıyık degil ise de dağı beşâret çünki kıyâmet günü ola mü'minler maşşer yerine gele Hâk Te'âlâ iydeceğün geldiñiz ey mü'minler iydeler Cennet umageldik. Hâk Te'âlâ iyde ne getürdiñiz İlahî az nesne [31b] getürdük. Ol sehville ve takşîrât ile olan 'amelleri 'arz eyleyeler. Hâk Te'âlâ iyde bunlar benim hâzîneme lâıyık degildir ammâ bu az 'amelleriñizi çoğa şayup kabûl kıldım dir. Zîrâ ben Kerîm Râhîm pâdişâhım diye.

Bundan sonra Yûsuf'un develere buğday yükletmesi, kardeşleriyle birlikte yemek yemesi ve Bünyamin'e gerçeğı söylemesi işlenmektedir. Ardından Yûsuf'un Bünyamin'i alıkoyma hikayesi anlatılmaktadır.

(...) [33a] Varın eviñize gidiñ. Babañıza oğluñ uğrılık itdi Sulţan anı tutdı virmedi diyiñ didi.

Kemâ kâlallâhu Te'âlâ

إِزْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ²⁰

Yehüdâ qarındaşlarına iydür siz varın gidiñ ben bunuñ ile durayım. Atañıza buyuruñ görüñ didi. Bünyâmin ile Yehüdâ qalup qalanı girdiler.

Bundan sonra Yâkub'un hasreti ve Yûsuf'un kardeşlerini affetmesi anlatılmaktadır.

(...) [34b] Yûsuf iyitdi bugün size melâmet olmak yokdur. Şuçuñuzu bağışladım didi. Dağı suçuñuzu bağışlayıcı Hâk Te'âlâdır.

Kemâ kâlallâhu Te'âlâ

قَالَ لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَعْفُرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ²¹

Kıyâmet gününde Hâk Te'âlâ kullarına iyde hiç bilürmisiñiz ki dünyâda ne işledüñüz mü'minler dağı günâhlarını ikrâr ideler. Hâk Te'âlâ iyde Yûsuf za'ifligince qarındaşlarınıñ günâhların bağışladı. Ben kim kavî pâdişâhım siz ki günâhlarıñızı ikrâr idesiz. Ben de keremimle bağışladım diye.

²⁰ Babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti." (Yusuf 12/81).

²¹ Yûsuf şöyle dedi: "Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir." (Yusuf 12/92).

Ardından Yûsuf'un gömleği ile Yâkub'un gözlerinin açılması hikâye edilmektedir.

(...) [35b] gönli ferah oldu. Görmez gözleri gördi. Hâk Te'âlânın mevfiyy nûrun mü'minler bildi kâfirler bilmedi. Zîrâ mü'minler Tañrı dostıdır. Kaçan mü'minler cân nez'ine düşer. Hâk Te'âlâ İslâm nûrın vire. Mü'minler cân acısın duymayalar ol nûrın şafâsından.

Bu arada Yûsuf'un Kenan vilayetine altın, gümüş ve buğday ulaştırması ile Yâkub'un Kenan ilinden ayrılıp Mısır'a doğru yola çıkması anlatılmaktadır. Yûsuf görkemli bir şekilde babasını karşılamış ve kendi tahtına oturtmuştur. Ardından Yâkub'un yirmi sekiz yıl daha yaşadığı ve vefat ettiği ifade edilmektedir.

Eserde bundan sonra söz tekrar Züleyhâ'ya getirilmiş ve herşeyini kaybetmiş olduğu hikâye edilmiştir. Son olarak "Tanrıdan korkup nefesine sabr idüp kendüni sakınan kişi kul iken sultan olur. Tanrıdan korkmayup nefesine uyan kişi sultan iken kul olur." ifadeleriyle Yûsuf'un yoluna çıkması ve bu vesileyle kavuşmaları anlatılmaktadır.

(...) [40a] Hâk Te'âlâ Zelihânın 'aşkın Yûsufa Yûsufun Zelihâya virdi. Hemân Yûsuf göricek şöyle 'aşık oldu ki Zelihânın 'aşkı anuñ yanında nesne degil idi. Zîrâ 'aşk evvel Âdeme geldi Havvâyı göricek 'aşık oldu. Pes Zelihâdan ikrâr alup nikâh itdiler. Ammâ Zelihâ Yûsufa yakın gelmez. Ne vakt kim Yûsuf Zelihâya yakın olup 'aşk yazırlık itmek dilese Zelihâ râzi olmaz kaçır hattâ Yûsuf bir gün diledi kim Zelihâya el şuna. Zelihâ segirdüp kaçdı Yûsuf ardına düşdi. Yetişdi ard etegin tutup çekdi ard etegi yırtıldı. Zelihâ iydür yâ Yûsuf gömlegimi seniñ gömlegine döndürdüñ didi. Yûsuf dañı ziyâde 'aşık oldu. Bir sâ'at görmese gider idi.

9. Üç Kardeş: Aşk, Hüsn ve Hüzün

Zîrâ 'aşk [40b] hüsn hüzün üçü karındaşlardır. Biri birinden ayru olmazlar. Ol 'aşk Allâh Te'âlâ hazretleriniñdir zîrâ ervâh-ı Muhammedî yarattı. Aña hüsn virdi. Hüzni anuñ qalbine virdi. Anuñ firâqından melûl [ü] mañzûn oldu. Baña gele kim anuñ ile müşerref olam dir idi. Hâk Te'âlâ aña 'aşık oldu. Nice biñ yıl terbiyet itdi. Şoñra hüsn Âdeme geldi. 'Aşk melâ'ikeye geldi. Âdemi omuzlarına alup gökleri seyr itdürürlerdi. Hüzün Şeytâna geldi. Âdem muqarreb olup kendi mel'un olduğına

maḥzûn olmuş idi. Andan ḥüsn Havvâya geldi. ‘Aşk Âdeme geldi. Ḥüzn melâ’ikeye geldi. Melâ’ike iydürdi kim miskîn Âdem Şeytâna uydu. Kendüye dost şandı buğdayı yedi. Ḥaḳḳıñ emrin şıdı Cennetden sürüldi diyü maḥzûn oldular. Âdemiñ tevbesi qabûl olduqdan soñra Havvâya ‘âşık oldı Havvâ kaçdı. Âḥir Cebrâ’ıl gelüp nikâh itdi. Bir araya cem‘ olup nice zürriyet ḥâşıl oldı. Soñra gele gele ḥüsn Yûsufa geldi. Ḥüzn Ya‘kûba geldi. ‘Aşk Zelihâya geldi. Nice oldukları girüde de ma‘lûm oldı. Andan ḥüsn Zelihâya geldi. ‘Aşk Yûsufa geldi. Ḥüzn Yûsufuñ qarındaşlarına geldi. Zelihâ şöyle güzel oldı kim gözler mest ü ser-gerdân olurlar idi. Yûsuf daḥı şöyle ‘âşık oldı kim gözlerini yüzünden ayırmazdı. Yûsufuñ qarındaşları şöyle maḥzûn oldılar kim yürekleri od gibi yanardı. İydürler kim Yûsuf bize nihâyetsiz iḥsânlar itdi. Ammâ biz aña itdügümüz [41a] bilürüz. İçimizden çıkmaz dirlendi. Andan Yûsuf Zelihâ ile bile oldı. Zelihâdan beş oğlu iki kıızı oldı. Pes saña ey mü'min Zelihâ bir kerre yañı olup yâ Şamed didi Ḥaḳ Te‘âlâ ḥazretinden iki kerre lebbeyk âvâzı geldi. İmdi sen ki mü'minsin cân u gönülden yâ Allâh dirsın saña lebbeyk âvâzı gelmez mi şanırsın biñ biñ ammâ saña işitdirmez. Qorqudan tazarrûdan ḥâli olmasın dir. (...) Pes Ya‘kûbdan soñra peygamberlik Yûsufa geldi. Nice yıl ḥalâyık dîne da‘vet eyledi. Sulṭânlığı Reyân oğlu Muş‘aba ışmarladı. Ammâ ḥükm-i ḥükümâtı kendi iderdi. İbrâhîm peygamber şer‘atıñ icrâ idüp kimseye zulm itmezdi. Âḥir bildi kim eceli yakın geldi. ‘Ömri âḥire geldi irdi. Oğlanlarına vaşıyyet idüp zinhâr sulṭânlığa hevâs itmeyesiz. Ben daḥı sulṭânıñ ḥaṭrı için qabûl itdüm didi. Ve daḥı Ḥaḳ Te‘âlâya yalvarup didi kim yâ Rab baña nice iḥsânlar eylediñ. Düş ‘ilmiñ bildirdiñ. Sulṭânlık virdiñ. Dilerem ki senden âḥiretde beni peygamberler ile ḥaşr eylesesin didi.

Kemâ qālallāhu Te‘ālā

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ²²

Yûsuf bunu anuñçün didi kim qarındaşları iyitdiler. Yûsuf pâdişâh oldı pâdişâhlar ile ḥaşr olur didiler. Yûsuf daḥı âḥir begligin terk eyledi. Ḥaḳ Te‘âlâ du‘âsın qabûl kı olup peygamberler bölüğine qatdı. Yûsufdan

²² Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu öğrettin (Yusuf 12/101).

şoñra ırardaşları peygamber oldılar. Şalavâtullâhu ‘aleyhim ecma‘ın. Sene 1248.

Sonuç

Türk edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ konulu edebî eserler, bir taraftan Kur’an-ı Kerim kaynaklı olması sebebiyle kıssa türü içerisinde bir taraftan da muhtevası itibariyle “aşk” konulu mesneviler arasında değerlendirilebilmektedir. Eserin yazıldığı dönem, edebî ortam ve müellifin tercihi bu seçimi belirlemektedir (Ayan 2009: 227). Genel itibariyle ilk dönemde telif edilen Yûsuf u Züleyhâ hikâyeleri, okucusuna nasihat eden bir üslupta yazılmıştır. Hikâye muhtevalarında, Kur’an-ı Kerim temelli olması sebebiyle ana kahraman Yûsuf’tur. Züleyhâ Yûsuf’un hususiyetlerini tanımlayabilmek veya ön plana çıkarabilmek için kullanılan yardımcı bir karakter gibidir. Aynı şekilde, pek çok hissenin çıkartılabileceği ekleme hikâyeler de daha ziyade Yûsuf üzerinden hikâyelere yerleştirilmiştir.

İncelenmeye çalışılan *Kıssa-i Yûsuf* da bu maksatla kaleme alınmış muhtevasında nasihatler bulunan, hikâyenin neredeyse her aşamasında Yûsuf suresinden ayetlerle desteklendiği veya delillendirildiği bir eserdir. Müellif hikâyeyi baştan sona “Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerinde, almak isteyenler için ibretler vardır” (Yûsuf 12/7) ayeti doğrultusunda kaleme almış gibidir.

Eski Anadolu Türkçesiyle yazılan *Kıssa-ı Yûsuf*, hem, müellifin tabiriyle “kıssaların görklüsü”nü ele alış biçimi açısından hem muhtevasında kullandığı ekleme hikâyeler açısından hem de ihtiva ettiği dil hususiyetleri açısından önemli bir eserdir.

Kaynakça

- AKINCI, Adem (2004), “Kur’an’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniveritesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/13, 42-64.
- AYAN, Gönül (1997), “Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha”, *Türkiyat Aştırmaları Dergisi*, 3, 31-38.

- AYAN, Gönül (2009), “Anadolu Sahasında Yazılan Bazı “Yusuf u Züleyha” Mesnevilerinde Sebeb-i Telifler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/3, 227-272.
- ÇETİN, Nurullah (2000), “Yeni Türk Şairinin “Yusuf ve Züleyha Hikâyesi” Duyarlığı”, *Türkooloji Dergisi*, 13/1, 109-143.
- DAŞDEMİR, Özkan (2012), *Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha*, Erzurum: Fenomen Yay.
- ELMALI, Hüseyin (2011), “Tasvir”, *DİA*, C. 40, 135-136.
- ERTAYLAN, İ. Hikmet (1960) (Haz.), *Yûsuf ile Zuleyha*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- GÜLENSOY, Tuncer (1994), “Destân-ı Yûsuf”, *DİA*, C. 9, 210.
- KILIÇ, Sadık (2007), “Dinî, Ahlâkî ve Tarihî Bir Bilinç Oluşturmada Zengin Bir Alal Kur’an Kıssaları”, *Din ve Hayat*, 2, 116-120.
- KIRCA, Celal (1989), “Ahsenü’l-Kasas” *DİA*, C. 2, 178.
- KİRAZ, Celil (2011), “Vânî Mehmed Efendi’ye Göre Hz. Yûsuf Kıssası’ndan Çıkarılacak Dersler ve İncelikler”, *Ulusal Vâni Mehmed Efendi Sempozyumu-Bildiriler- (7-8 Kasım 2009)*, Kestel-Bursa, 97 116.
- KONCU, Hanife (2013), “Yûsuf ve Züleyhâ”, *DİA*, C. 44, 38-40.
- ONUR, M. Naci (1984), “Ak-Şemseddin-zâde Hamdullah Hamdi’nin Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevisindeki Önemli Motifler”, *Türk Kültürü Dergisi*, 258, 47-54.
- ŞAHİN, Mehmet (2015), *Eski Türk Edebiyatında Mensur Yûsuf u Züleyhâ Hikâyeleri ve Muhammed B. İbrahim’in Yûsuf u Züleyhâ’sı*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ŞENGÜL, İdris (2002), “Kıssa”, *DİA*, C. 25, 498-501.
- YAZICI, Hüseyin (1998), “Hikâye”, *DİA*, C. 17, 479-485.
- ZEYVELİ, Hikmet (1995), “Kur’an Dilinin Özellikleri ve Özel Olarak Kıssa ve Mu’cizeler” 2. *Kur’an Sempozyumu Tebliğler-Müzakereler (4-5 Kasım 1995)*, Ankara: Bilgi Vakfı Yay., 93-110.

Elektronik Kaynak

<https://kuran.diyaret.gov.tr> (19.05.2021).